

TÜRKİYE'DE NEGATİF GELİR VERGİSİ SİSTEMİ ÖNERİSİNİN BÜTÇE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Emine UZUNALI¹ Elif ALTUN²

ÖZ

Çalışmanın amacı, Türkiye'de yoksulluk sınırları içerisinde yaşamakta olanlara sağlanan sosyal yardım ödemelerine alternatif olarak negatif gelir vergisi sisteminin kullanılabilirliğine uygulayıcılar ve politikacılar açısından dikkat çekmektir. Çalışmada, öncelikle negatif gelir vergisi ile ilgili literatür taraması gerçekleştirilmiş ve daha sonra örnek bir negatif gelir vergisi sistemi senaryosu çerçevesinde analiz yapılmıştır. Bu analiz ile Türkiye'de çalışabilecek yaş ve güçte olmasına rağmen çalışmayan ve sosyal yardımlarla yaşayanlara yönelik olarak, negatif gelir vergisi sisteminin uygulanması durumunda bütçe üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Analiz için ihtiyaç duyulan veriler, başta TÜİK olmak üzere, Türkiye'deki resmi kurumlar tarafından yayımlanan istatistiklerden elde edilmiştir. Yapılan analizlerden, Türkiye'de çalışabilir durumda olan yoksul sosyal yardım yararlanıcıları için, mevcut sosyal yardım sistemi yerine negatif gelir vergisi uygulanması durumunda devlet bütçesi üzerine pozitif etki yaratacağı bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Devlet, Sosyal Yardım, Negatif Gelir Vergisi, Bütçe Etki Analizi.

¹ Prof. Dr. Emine Uzunali, Siirt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Anabilim Dalı, emine.uzunali@siirt.edu.tr. ORCID: 0000-0002-7610-1567

² Elif Altun, Muratpaşa Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, elifhancioglu@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-9853-2659

Uzunali, E. , Altun, E. (2020). Türkiye'de Negatif Gelir Vergisi Sistemi Önerisinin Bütçe Açısından Değerlendirilmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 20(47), 383-410. DOI:10.21560/spcd.vi.554867

EVALUATION OF THE NEGATIVE INCOME TAX SYSTEM PROPOSAL IN TERMS OF THE BUDGET IN TURKEY

Abstract

The purpose of the study is to draw attention the use of a negative income tax system in Turkey alternatively social welfare payments provided to those who are living in poverty to information users and politicians. In the study, firstly literature review related to negative income tax was carried out and then the analysis was made within the framework of a sample negative income tax system scenario. With this analysis, the impact of negative income tax system on the budget has been investigated for those who do not work and live with social benefits, even though they have the age and power to work in Turkey. The data needed for analysis were obtained from the statistics published by the official institutions in Turkey, in particular by TÜİK. The analysis found that the negative income tax would has a positive impact on the state budget if the social assistance system is applied instead of the existing social assistance system for the unemployed social aid beneficiaries in Turkey.

Keywords: *Social State, Social Assistance, Negative Income Tax, Budget Impact Analysis*

1.Giriş

Literatürde genel olarak, bireyin ekonomik yetersizliği nedeniyle fiziksel, kültürel ve hatta sosyal ve siyasal mal ve hizmetlere ulaşamamasını nitelendirmek için kullanılan yoksulluk kavramı, tarihsel süreç içerisinde toplum ve devlet algısına göre farklı şekillerde yönetilmiştir. Bu çalışmada yoksulluk kavramı, kendi asgari geçimlik ekonomik olanaktan yoksun kesimi ifade etmektedir. Boratav (2012) yoksul tanımını yaparken esas olarak ülkedeki gelir diliminden alınan pay çerçevesinde değerlendirmiş ve yoksulların kimler olabileceğini şu cümlesiyle ifade etmiştir: “Yoksullar, kişisel gelir dağılımı tablolarının alt dilimlerinde kümelenirler ve bu insanların içinde işsizler, düşük maaşlı emekliler, kayıt dışı sektör işçileri, topraksız köylüler, müflis (gelirleri sıfır, servetleri çok büyük olabilen), iş adamları, enformel iş sahipleri, küçük toprak sahibi köylüler yer alabilir.”

Buğra (2005), yoksulluğun iş yaşamıyla ilgili olduğunu, kişinin gelişimi için gerekli eğitimi alamaması, sağlık hizmetlerine ulaşamaması, donanımlı yerleşim yeri seçme özgürlüğünü kullanamamasına neden olan bir unsur olarak nitelendirmiştir. Yoksulluğu Giddens (2000) sosyal dışlanma nedeni olarak nitelendirmiş, Walker ve Walker (1997) sosyal haklara ulaşamama, Sen (1999) eğitim, sağlık, barınma beslenme, eğitim ve hatta yeteneklerine ulaşmasına bir engel olarak nitelendirmiştir.

Yoksulluk yönetimi dini açıdan sevap, ahlaki açıdan iyilik, vicdani açıdan merhamet ve devlet açısından sosyal yardım gibi kavramsallaştırılarak bir şekilde tarihsel süreç içerisinde var olmuştur. Yoksulluk yönetimi hangi kavram altında yapılırsa yapılsın, yaygın olan anlayış, yoksulluğun yoksulun kendini yoksulluktan çıkaracak yöntemle yönetilmesidir. Kültürümüzdeki “Balık verme, balık tutmayı öğret” söylemi de toplumumuzdaki yoksulluk yönetimi algısını en iyi açıklayan kavramlardan biridir.

Yoksulluk yönetimi, tarihsel süreç içerisinde ilk olarak yoksulun bulunduğu yakın çevresi, aile, klan, akraba, aşiret içinde gerçekleşmiştir. İlk çağlardaki Türk, Mısır, Yunan, Roma gibi uygarlıklarda ise din ve vicdan unsurları çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Yuvalı, 2018). Yoksulluk tarihi eski olsa da, yoksulluğun yaygın ve sürekli hale gelmesini anlatan kitlesel yoksulluk 18. yüzyıl itibarıyla bariz bir hal almıştır (Şenses, 2006). Avrupa ülkeleri yoksulluk

yönetimini bir devlet politikası olarak belirlerken, gerekçesinde öteki halk tabakasından kaynaklı toplumsal tehlikenin önlenmesini göstermiştir (Buğra, 2005).

Başta nüfus artışı ve dolayısıyla yoksul nüfusunda artışı olmak üzere sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmeler doğrultusunda artan devlet fonksiyonları arasında yoksulluk yönetimi de girmeye başlamıştır. Bunun nedeni hem Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, kalabalıklaşan yoksul toplumun bir sosyal güvenlik sorunu olarak görülmesi ve hem de sadece din ve vicdan çerçevesinde çözümlenemeyecek boyuta ulaşmasıdır. Bu çerçevede, devletler çeşitli yoksulluk yönetimi türleri geliştirmeye başlamışlardır. Bunlar temel olarak iki kategoride sınıflandırılabilir. Bunlardan birincisi tarihte ilk görüldüğü örneklerinin revize hali gibi duran sistematik olmayan yardımlar şeklinde gerçekleşirken, diğeri ise düzenli gelir programları çerçevesinde yapılmaktadır.

Günümüzde, sosyal devletin en önemli görevlerinden birisi; gelir dağılımında adaleti sağlamak, insanlar arasında fırsat eşitliği yaratmak ve yoksullukla mücadele etmektir. Bu çerçevede, sosyal devlet bireylere ve ailelere asgari de olsa gelir garantisi sağlamaktadır.

Günümüz dünyasında, yoksulluk yönetimi, sadece devletlere bırakılmayacak kadar önem kazanmıştır. Başta ENAP EAPN (European Anti-Poverty Network- Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı) ve FEASTSA (Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri- Evsizlerle Çalışan Ulusal Dernekler Avrupa Federasyonu) olmak üzere çeşitli uluslararası sivil toplum kuruluşlar olmak üzere yoksulluk yönetimi ciddiyle üzerinde çalışılan bir konu haline gelmiştir. Türkiye dahil pek çok ülkenin Anayasasında devletin görevleri arasında yoksulluk yönetimi konusu sayılmaktadır. Boratav (2012) son birkaç on yıldır uygulanmakta olan neoliberal modelin yoksulluk yönetiminde duyarsız olduğunu ve bu açığın Dünya Bankası aracılığıyla kapatıldığını ifade eder.

Yoksulluk yönetiminde Koca (2015) yardımların zamansız ve mal dağıtımına yerine, belirli gelir seviyesinin altında kalanlara asgari düzenli ödeme şeklinde yapılmasını önermekte, Buğra (2005) ve Yuvalı (2018) hak temelli bir yaklaşımı benimsemektedir.

Türkiye'de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı aracılığıyla sosyal devlet fonksiyonu gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bakanlık tarafından yapılan yardımların çoğu; engelli, yaşlı, bakıma muhtaç kişiye bakma ve çeşitli nedenlerle çalışma hayatında yer almayan kişilere yapılan yardımlardan oluşmaktadır. Ancak sosyal yardıma olan talebin artışıyla birlikte birtakım sorunlar da yaşanmaya başlanmıştır. Sosyal yardımların kısıtlı bir nüfusu kapsamaması, süreklilik arz etmemesi, verilen yardım miktarının yetersizliği, kurumlar arasında yaşanan koordinasyon sorunu ve istihdamı artırıcı yardım politikalarının yetersizliği sorunlardan bazılarıdır. Bu alanda yaşanan en büyük sorunlardan biri ise sosyal yardımların bağımlılık yaratarak çalışma isteğini azaltmasıdır. Bütün bu sorunlar göz önüne alınarak alternatif bir sistem olarak yoksulluk sınırı altında kalan herkese minimum geliri garanti eden bir sistem olan negatif gelir vergisi uygulamasının bir alternatif olup olamayacağının araştırılması ve tartışılması için bu örnek uygulama çalışması yapılmıştır.

Yoksulluk yönetiminde temel gelir, asgari gelir güvencesi (Metin, 2012) ve negatif gelir vergisi gibi düzenli gelir yöntemleri öne çıkan konulardır. Çalışmada, yoksulluk yönetimi olarak düzenli gelir yöntemlerinden biri olan Negatif Gelir Vergisi sistemi tartışmaya açılmıştır. Öncelikle negatif gelir vergisi ile ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra, 2017 TÜİK yoksulluk verileri kullanılarak, Türkiye'de negatif gelir vergisi uygulanması durumunda olası bütçe üzerine etkisi araştırılmıştır. Çalışmanın son kısmında, örnek senaryo çalışmasına göre elde edilen bulgular ışığında öneriler geliştirilmiştir.

2.Negatif Gelir Vergisi

Negatif gelir vergisi, piyasa şartları göz önüne alınarak belirlenen yoksulluk seviyesinin üzerinde gelir elde eden mükelleflerin devlete vergisini ödediği, ancak bu seviyenin altında gelir elde eden mükelleflerin ise devletten transfer ödemesi almasının savunulduğu bir mali araç olarak görülmektedir.

Negatif gelir vergisi aracılığıyla gelirin yeniden dağılımı sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu kavramın içinde vergi sözcüğü bulunmasına rağmen, aslında bir tür sosyal transfer harcaması niteliğinde bir uygulamadır. Devletin çeşitli kurumları tarafından yapılan değişik türde ve miktarda yardımlar yerine aynen vergi gibi hesaplanan yoksul kesime yapılan yıllık bir ödemedir.

Negatif kavramının kullanılmasının nedeni ise devlet mükellef, vatandaş ise alacaktır.

Negatif gelir vergisi, refah programlarının modern analizinin temel fikirlerinden birini temsil etmektedir. Negatif gelir vergisi geri ödemeli bir vergi kredisi gibi vergi mükellefine para gönderir, ancak gelir arttıkça ödemeyi azaltır. Hükümet, gelir sıfır olduğunda bile, belirli bir düzeyde tazminat veya ters vergi ödemesi sağlamakta, ancak kazanılan gelir arttıkça bu faydaları kademeli olarak geri çekmektedir (Moffit, 2003).

Her ne kadar ABD’de 1960 yılından itibaren fakirlik boşluğunu kapatmak amacıyla Federal Negatif Gelir Vergisi uygulamaya konulmuş olsa da Avrupa’da pek çok ülke hala bu olasılığı araştırmaktadır. Koşulsuz bir temel gelir programı kapsamında bütün vatandaşların minimum da olsa bir gelirden emin olması ve mevcut refah sisteminde yoksullukla mücadelede yönetim maliyetinin yok denecek kadar az olması literatürde bahsedilmektedir (Daneri, 2016).

2.1. Negatif Gelir Vergisi Teorisi

Negatif gelir vergisi işleyiş açısından pozitif³ gelir vergisi ile benzerlik gösterse de, pozitif vergi yapısında belli bir gelir düzeyinden sonra gelirin bir kısmının vergi olarak alınması, negatif gelir vergisinde ise belirlenen gelir düzeyine ulaşamayan kişilere nakdi yardım yapılması aralarındaki en temel fark olarak göze çarpmaktadır (Haveman, 1970).

Günümüzde negatif gelir vergisi olarak adlandırılan sistem ilk olarak 1946 yılında Chicago Üniversitesi Profesörlerinden George Stigler tarafından önerilmiştir. Stigler, geliri belirli bir seviyenin altında olan kişilere gelirlerini makul seviyelere yükseltecek ödemeler yapılması gerektiğini dile getirmiştir. O dönemde çok da kabul görmeyen bu düşünce Milton Friedman tarafından 1962 yılında “Kapitalizm ve Özgürlük” adlı kitabında yeniden gündeme getirilmiştir. Friedman, negatif gelir vergisini federal gelir vergisi sisteminin bir uzantısı olarak tanımladığı eserinde Amerikan halkına negatif gelir vergisini tanıtmıştır. Friedman’a göre herkese basit bir gelir düzeyi sağlanmalı, insanların harcama ve tasarruf konusunda kendi kararlarını kendilerinin vermelerine izin vererek özel pazar ile bireysel inisiyatif güçlendirilmeli,

³ Pozitif gelir vergisi, mükellefler tarafından devlete ödenen gelir vergisini ifade etmek için kullanılmıştır.

toplumsal refah programları genişletilmeli ve büyüyen hükümet bürokrasisine son verilmelidir (Ross, 1968).

Friedman, eğer devlet gerçekten yoksulluk sorununu ortadan kaldırmak istiyorsa bunun en iyi yolunun düşük gelirli kesime negatif vergi adı altında ek ödeme yapılması olduğunu, böylelikle yoksulluk sorununun ortadan kalkacağını, yardımların maliyetinin azalacağını ve yardımlardan yararlanan kişiler üzerindeki psikolojik baskının giderileceğini savunmuştur (Friedman ve Rose, 1980). Friedman'ın önerdiği negatif vergi sistemine göre, indirim ve muafiyetlerden sonra geriye kalan bir gelir varsa kişi vergi ödeyecektir, ancak indirim ve muafiyetten sonra geriye kalan gelir yoksa bu kişi negatif gelir vergisine tabi olacaktır, yani gelir yardımında bulunulacaktır (Friedman ve vd., 1988).

Friedman dışında negatif gelir vergisi Robert Lampman, Robert Theobald ve James Tobin'in de yer aldığı bir grup iktisatçı tarafından tavsiye edilmiştir (Öncel, 1981).

Robert Lampman Friedman'ın önerisine benzer fikirler ortaya atarken; James Tobin ailedeki kişi sayısını esas alarak kişi başına 400 dolarlık bir gelir hesabını; Theobald ise hem standart bir gelir garantisini hem de kişilerin çalışmalarını teşvik etmek amacıyla teşvik primini önermiştir (Giray, 1989).

1970'li yıllarda devam eden süreçte negatif gelir vergisi fikri bilinir olmuş ve çok sayıda önde gelen taraftar kazanmıştır. Örneğin Wisconsin'li Cumhuriyetçi Kongre Üyesi Malvin Laird negatif gelir vergisi kanunlarını hazırlamış, Ford Motor şirketinin başkan yardımcısı Arjay Miller negatif gelir vergisini destekleyen birtakım konuşmalar yapmış, Senator Eugene McCarthy garanti edilen yıllık geliri ile ilgili bir cumhurbaşkanlığı kampanyası başlatmış ve Dr. Ralph Abernathy bunu yoksul insanların yürüyüşünün ana hedefi haline getirmiştir. Negatif gelir vergisini anlatmak için birçok panel ve toplantı düzenlenmiş, ancak tartışmalar giderek artmıştır. Çünkü sorunlar gitgide büyümüş ve buna rağmen bir çözüm bulunamamıştır. Geliri garanti altına almakla ilgili tartışmaların çoğu hala çözüme ulaşmış değildir (Ross, 1968). Negatif gelir vergisi almakta iken, geliri negatif gelir vergisi seviyesinin üzerine çıkan ailelerin gelirlerinden daha az vergi alınması bu aileleri olumlu etkileyecektir (Kershaw, 1972). Ayrıca, negatif gelir vergisi uygulaması çalışma

istekliliğini teşvik edecek şekilde ele alınmalıdır (Moffit, 1984). Negatif gelir vergisi uygulamasının etkinliği sorgulanır iken, politize uygulamalar dikkatle göz önünde tutulmalıdır (Petersen, 1995).

Son zamanlarda Block ve Manza, Dawkins ve Freebairn, Keating ve Lamber gibi iktisatçılar tarafından negatif gelir vergisi üzerindeki tartışmalar yeniden gündeme getirilmektedir (Aktan, Vural, 2002).

Block ve Manza'ya göre; yoksulluğun düzeltilmesine yardımcı olmak için Negatif gelir vergisi kışkırtıcı bir fikirdir. Onlara göre politik olarak kabul edilebilir bir formülasyon bulunmamakla birlikte, hangi aile ve gelir gruplarının böyle bir programdan yararlanacağı da açıkça belirtilmemiştir. İş gücü piyasasının yeniden kurulması, yoksul yetişkinlere yardımcı olmanın en iyi yoludur (Howell, 1997).

Dawkins ve Freebairn ise mevcut uygulanmakta olan gelir destek sisteminin karmaşıklığını ciddi bir sorun olarak görmüşlerdir. Bu sistemde bazı kategorilerde birden fazla ödeme yapıldığı ve ödemelerde herhangi bir standardın olmadığı görülmüştür. Bunun üzerine, Dawkins ve Freebairn gelir destek sistemindeki karmaşıklığın iş teşviklerini baltaladığını ve yersiz ödemelerin yapıldığını ileri sürmüşlerdir. Negatif gelir vergisi sisteminin ise bu sorunun üstesinden gelmeye yardımcı olabileceğini ileri sürmüşlerdir (Dawkins, Freebairn, 1997). Negatif gelir vergisinin savunucuları genellikle böyle bir programın geleneksel sosyal yardımlardan daha güçlü iş teşvikleri sağlayacağını savunurlar ancak, yapılan bazı çalışmalardan elde edilen bulgular, bu varsayımın iyi bir şekilde oluşturulamayacağını gösterdiğini iddia etmektedirler (Moffit, 1981).

Negatif gelir vergisinin nasıl uygulanması gerektiği konusunda yapılan araştırmalarda, Koşulsuz Temel Gelir politikasının Koşullu Temel Gelir politikasından daha iyi olduğu; Koşullu Temel Gelir politikasının iş gücü arzı ve yoksulluk tuzağı etkilerinde önemli bir düşüğe yol açabileceği; Çalışma İçerikli Fayda politikasına Genel Negatif Gelir Vergisi ve Koşulsuz Temel Gelirin hakim olduğu bulgularına yer verilmiştir (Islam, 2018). Negatif Gelir Vergisi planının liberal adalet dağıtımı fikri ile tutarlı olduğu, Temel Gelir eşitlikçi düşüncüyü takip ettiği düşünceleri literatürde görülmektedir (Tondani, 2008).

1970'li yıllarda popüler olan sistem Amerika ve İngiltere'de pilot proje olarak denenmiş ancak pek destek görmemiştir. ABD başkanı Nixon döneminde negatif gelir vergisi uygulaması sistemin diğer yardım programlarına nazaran istihdam edilmiş yoksul kesimi de kapsamaya sebebiyle özellikle yoksul ailelere yardım etmek için düşünülmüş, ancak uygulamadaki zorluklar nedeniyle pratiğe geçirilememiştir (Eckstein, 1973). İngiltere'de ise pilot proje denemelerinde görülen aksaklıklar göz önüne alınarak Lady Rhys Williams tarafından tüm İngilizler için entegre bir sosyal güvenlik ve vergi sistemi oluşturulmuştur (Davide, 2008).

Friedman'a göre, negatif gelir vergisi yoksulluğu hafifletmek için bir nakit transfer programıdır ve yoksul kesim için çıkan refah programlarının yerini almayı amaçlamaktadır. Friedmanın önerdiği negatif gelir vergisinin iki temel bileşeni vardır. Bunlardan birincisi vergilendirilebilir gelir eşliğinin belirlenmesi, diğeri ise sübvansiyon oranıdır. Hedefte hem çalışan hem de çalışmayan yoksul kesim bulunmaktadır. Bu nedenle, ABD'de kazanılan gelir vergisi kredisi (EITC) ve İngiltere'deki çalışma vergi kredisi (WTC) sisteminden farklıdır. Friedman'ın sadece çalışanlara ödeme olması ahlaki açıdan eleştiriye açıktır (Wong Chack-Kie, 2008)

2.2. Negatif Gelir Vergisi Yaklaşımları

Negatif gelir vergisi uygulamasında değişik yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar fakirlik boşluğu yaklaşımı, vergi indirimi yaklaşımı, asgari gelir seviyesi yaklaşımı ve negatif vergi oranı yaklaşımıdır. Bu çerçevede (Batirel, 1974):

Fakirlik boşluğu yaklaşımında, fakirlik çizgisi ile sahip olunan gelir arasındaki farkın devlet tarafından gelir sahibine ödenmesi şeklinde ödeme uygulanmaktadır.

Vergi indirimi yaklaşımında, kabul edilen belirli bir indirim tutarı dikkate alınarak kişinin pozitif veya negatif vergi miktarı;

$v=(g \times o)-(i \times a)$ formülüyle hesaplanmaktadır. Formülde;

v =vergi

g =vergiye tabi gelir

o =vergi oranı

i=indirim tutarı

a=ailenin üye sayısıdır

Asgari gelir yaklaşımı fakirlik çizgisi olarak belirlenen gelir tutarının bir kısmının götürü olarak ödenmesidir.

Negatif vergi oranı yaklaşımı ise fakirlik çizgisi ile gelir vergisi arasındaki farka, belirli bir negatif vergi uygulanması ve hesaplanan tutar kadar gelir yardımı yapılmasıdır.

Negatif Gelir Vergisi modelinde her aile için garanti edilmiş asgari bir gelir bulunmakta ve bu asgari gelir ailedeki fert sayısına bağlı olarak yıllık veya aylık şekilde verilmektedir. Böylece devlet negatif gelir vergisi aracılığıyla yoksulluğu azaltmak için gelir transferini gerçekleştirmektedir.

Negatif gelir vergisinin en etkili savunucularından Friedman'a göre, negatif gelir vergisi uygulamasının dezavantajı bulunmamaktadır. Ancak, OECD ve Green⁴ bazı sorunların ortaya çıkabileceğini dile getirirken, negatif gelir vergisi uygulaması sırasında dikkate alınması gereken hususları şöyle açıklamaktadırlar (Kabasakal, 1995):

- Negatif gelir vergisinin temeli olan ailenin nasıl tanımlanacağı hususunda fikir birliği bulunmamaktadır. Ancak genel kabul, ailenin anne, baba ve iki çocuktan oluştuğu yönündedir. Çocuksuz olan veya ayrı yaşayan çiftlerin sisteme nasıl dahil edileceği belirsizdir.
- Negatif gelir transferi miktarı ile aile büyüklüğü arasında objektif bir ölçünün geliştirilmesi güçtür.
- Yıllar içinde veya başka dönemler itibarıyla aile geliri çeşitli sebeplere bağlı olarak değişiklik gösterebilmekle birlikte, bu dönemlerden hangisinin esas alınacağı tartışılan konulardandır.
- Aile gelirinin yıllık esasa göre tespit edilmesi durumunda, aile negatif gelir vergisi transferinden bir yıl mahrum kalabilir. Eğer aile geliri aylık olarak tespit edilecek olursa da programın maliyeti artacaktır.

⁴ Negatif Gelir Vergisi'nde çalışma teşvikleri fikri ile ilgili genel olarak yazarlar hemfikirdir. Ancak bütçe kısıtlamaları ve kayıtsızlık eğrileri ile grafiksel bir analiz sağlayan ilk kişi Michael Boskin ve Christopher Grren olmuştur (Green, 1968).

- Negatif gelir vergisi transferine ilişkin programın uygulanabilirliği program yönetiminin getireceği ek mali külfet ve yardımseverlerin davranışları üzerinde oluşturacağı olumsuz etki gibi kuramsal engeller taşır.
- Negatif gelir vergisi düşük gelirliye “garantili gelir” niteliğine dönüşerek çalışma isteğini engelleyici nitelikte oluşturulmamalıdır.

Friedman pozitif vergi yapısının değişmediği ve negatif gelir vergisi oranının %50 olacağı bir sistem önermektedir. Friedman’a göre, negatif vergi oranının %100 yerine %50 olmasının sebebi ise kişilerin çalışarak daha fazla gelir elde etmelerini sağlamaktır (Friedman, 1980).

Friedman’ın önerisinin bir örnek ile somutlaştırılması durumunda; dört kişilik bir ailenin yoksulluk seviyesinin 13.000 dolar olarak varsayıldığı bir negatif gelir vergisi uygulamasında yıllık geliri 7.000 dolar olan 4 kişilik bir ailenin vergisel durumu;

$$(13.000-7000) \times 0,50=3000 \text{ dolar}$$

Olarak hesaplanmaktadır. Buna göre, aile yıllık gelir vergisi beyannamesini vergi dairesine sunduğunda aileye vergi dairesi 3.000 dolar iade etmelidir.

Benzer bir örnekte ise, hesaplanan basit bir negatif gelir vergisi uygulaması aşağıda Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1: Kuramsal Bir Negatif Gelir Vergisi

Kişisel Gelir (TL)	Vergiye Tabi Gelir (TL)	Vergi Oranı (%)	Vergi Miktarı (TL)	Vergi Sonrası Gelir (TL)
0	-900	50	-450	450
300	-600	50	-300	600
450	-450	50	-225	675
750	-150	50	-75	825
900	0	50	0	900

Kaynak: Aktan ve Vural, 2006.

Tablo 1’de vergileme sınırını oluşturan gelir düzeyi aylık 900 TL, marjinal vergi oranı ise yukarıda yer alan örnekte olduğu gibi %50 olarak uygulanmıştır. İkinci sütunda yer alan vergiye tabi gelir; kişisel gelirden vergileme sınırını oluşturan tutar olan 900 TL’den çıkarılması ile elde edilmektedir. Burada, vergi matrahı pozitif ise hesaplanan vergi devlete ödenmektedir, negatif ise hesaplanan miktar kadar devlet ödeme yapmaktadır (Aktan, 2002).

Bireylerin asgari yaşam koşullarının devlet tarafından sağlanması, bireylerin daha fazla para kazanmak için çalışmamalarına ve kaynak ayırımında etkinlikten sapılmasına sebep olabilmektedir. Öte yandan kişilere karşılıksız gelir sağlanması, bazıları açısından gurur kırıcı da olsa da bireyler ikame etkisi altında kalarak devletten aylık almayı isteyebilmektedirler. Bu durum iş gücü arzının olumsuz etkilenmesine zemin hazırlayabilir. Negatif gelir vergisi uygulamasında görülen olumsuzluklar Friedman modeline bağlı kalınmaksızın gerçekleştirilmek istenilen amaçlara göre farklı negatif gelir vergisi modellerinin de geliştirilmesini sağlamıştır (Ataç, 2007).

Friedman’ın aksine negatif gelir vergisi %100 oranıyla uygulandığında fakirlik boşluğunun tamamen kapatılabileceği, böylece yoksulluk sorununun ortadan kalkacağı düşünülmektedir. Ancak böyle bir durumda da kişilerin çalışma arzusunun olumsuz etkileneceği öngörülmektedir. Aşağıda yer alan örnek tabloda bu durum açıkça ortaya koyulmaktadır.

Tablo 2: Negatif Gelir Vergisi %100 Oranıyla Uygulandığında Vergi Sonrası Gelir

Kişisel Gelir (TL)	Vergiye Tabi Gelir (TL)	Vergi Oranı (%)	Vergi Miktarı (TL)	Vergi Sonrası Gelir (TL)
0	-900	100	-900	900
300	-600	100	-600	900
450	-450	100	-450	900
750	-150	100	-750	1500
900	0	100	900	1800

Kaynak: Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

2.3. Negatif Gelir Vergisi ile Diğer Kamusal Sosyal Yardım Programlarının Karşılaştırılması

Gelir dağılımında adaletin sağlanması, negatif gelir vergisi ile diğer sosyal yardım programlarının ortak amaçları olarak nitelendirilebilir. Söz konusu amaca ulaşmak için belirlenen yollar olumlu ve olumsuz açıdan farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıklara kısaca değinecek olursak;

2.3.1. Olumlu Yanları

Negatif gelir vergisinin diğer yardım programlarından üstün olan yanları şöyle yorumlanabilir (Kargı, 1986);

- Günümüzde uygulanan pek çok yardım programında yardıma muhtaç kişi çalışmaya başlayıp belirli bir gelir elde etmeye başlamasıyla birlikte kazancın miktarına bakılmaksızın verilen yardım iptal edilebilmektedir. Bu durumda yardım alan kişinin çalışarak kazandığı miktar kişinin çalışıp çalışmaması konusunda belirleyici olmaktadır. Eğer çalışanın elde ettiği kazanç aldığı yardımla eşit düzeyde veya düşüğe kişi çalışmaktansa yardım almaya devam etmeyi düşünebilir. Oysaki negatif gelir vergisi uygulamasında belirli bir gelir düzeyine kadar yardım kesilmemekte ve böylece kişinin elde ettiği kazançta ek bir gelir olduğu için teşvik edicidir.
- Negatif gelir vergisi uygulaması kişi ile vergi dairesi arasında gerçekleşen bir işlem olduğu için yardım alan kişilerin haysiyetleri korunmuş olacaktır. Yardım alacak kişi vergi dairesine beyanname ile müracaat etmekte; borcu varsa onu ödemekte veya negatif gelir vergisi alması gerekiyorsa vergi dairesinden nakit veya çek olarak almaktadır. Kamu görevlilerinin ailenin ihtiyacı olup olmadığı konusunda karar verme gibi bir yetkisi yoktur.
- Negatif gelir vergisinin maliyeti diğer yardım programları ile kıyaslandığında hem maddi hem de idari açıdan daha avantajlıdır. Çünkü, diğer tür yoksulluk yönetiminde görülen stok maliyeti, mal yönetimi gibi ilave maliyetler bu yöntemde bulunmamaktadır.
- Negatif gelir vergisinde süreklilik söz konusuyken, anlık sosyal yardım programlarında gelirin hangi miktarda ve ne sıklıkta verileceği ve hatta devam edip etmeyeceği net değildir.
- Negatif gelir vergisinde aynı durumda olan kişilere aynı tutarda ödeme

yapılmaktadır. Diğer uygulamalara bakıldığında ise kişisel kararların ön plana çıktığı görülmektedir.

- Negatif gelir vergisinde yapılan ödemenin kullanılacağı yer konusunda sınırlama yapılmamaktadır. Ancak kamusal sosyal yardım proramlarında yardım belli yerlerde belli amaçlarla kullanılmak üzere verilmektedir. Örneğin gıda, eğitim, sağlık, barınma gibi amaçlarla verilen yardımların amacına uygun kullanılması önem arz etmektedir.
- Son olarak negatif gelir vergisi ile son derece dağınık bir hal almış olan sosyal yardım programları karmaşıklığı giderilerek daha basit bir şekile dönüştürülmüş olacaktır. Mevcut durumda yardımlar kategorik olarak belirlendiğinden (örneğin dullar, hastalar, engelliler, yaşlılar gibi) ihtiyaç sahiplerine bazen ulaşamamakta ve hatta yoksul olmayan kesime yardım yapılmaktadır. Negatif gelir vergisi ile ihtiyaç sahipleri kategoriye ayrılmadan yardıma muhtaç herkese verilmektedir.

2.3.2. Olumsuz Yanları

Negatif gelir vergisine yönelik olumsuz eleştiriler de bulunmaktadır. Bu eleştiriler şöyle açıklanabilir (Şahin, 2008);

- Eleştirilen noktalardan ilki, uygulamanın tüketimi artıracağı iddiasıdır. Bu da kısa dönemde ekonomide enflasyonist etki yapacaktır. Ancak ekonominin durgunluk yaşadığı dönemlerde ise negatif gelir vergisi ile ekonomi durgunluktan çıkacaktır. Eğer transfer yoluyla gelir elde eden yoksul kesim bu geliri eğitim ve sağlık harcamaları için kullanırsa uzun dönemde verimlilik artacak ve ekonomik büyüme ile talepteki artış karşılanarak enflasyonist baskı azalacaktır.
- Bir başka eleştiri ise negatif gelir vergisinin finansman yükünün fazla olduğu ile ilgilidir. Parçalı ve dağınık bir yapı arz eden diğer yardım programlarının daha maliyetli olduğu tartışılıyor olsa da maliyetlere müdahale edilebilirliğinin negatif gelir vergisine oranla daha kolay olması bu durumu olumsuz göstermektedir.
- Negatif gelir vergisine yapılan en önemli eleştiri yardım alan insanların çalışma gayretinin kırılacağı yönündeki iddiadır. Ancak bununla ilgili bazı önlemler üzerinde durulmaktadır. Bunlardan en önemlisi, verginin

çalışma isteğini ortadan kaldırmayacak şekilde uygulanacağı tarifenin tespit edilmesidir. Ayrıca çalışma arzusunun teşvik etmek amacıyla belirli bir oranda bir teşvik primi verilebilir.

- Negatif gelir vergisi uygulaması her şeyden önce, özellikle herkesin vergi beyannamesini doldurmakla yükümlü olması dolayısıyla vergi kaçığının azaltılmasına katkı sağlayabileceği gerçeği unutulmamalıdır. Ayrıca mevcut uygulanmakta olan sosyal yardım sisteminin aksine kişinin ne miktarda ve ne sıklıkla yardım alacağı önceden belli olup; yardım parasını kişinin nerede kullanacağına dair bir kısıtlama bulunmamaktadır. Bu sistem ile son derece karmaşık bir hal almış olan yardım programları yerine, idari maliyetlerin azaltıldığı basit bir sistem gerçekleştirilecektir. Negatif gelir vergisi uygulaması sitemine getirilen eleştiri ise, esas itibarıyla çalışmayan yoksulların dışarıda bırakılmasıdır. Ancak, bu durum büyük ölçüde çözüme ulaştırılmaya çalışılmaktadır ve çözülebilecek bir konudur.

3. Türkiye’de Örnek Negatif Gelir Vergisi Uygulanabilirliği Model Analizi

Bir ülkedeki yoksulluk boyutunun tespiti açısından açlık ve yoksulluk sınırı verileri ülkedeki durumun daha iyi analiz edilebilmesi açısından anahtar nitelikte verilerdir. Açlık sınırı, bir kişinin yaşamını devam ettirebilmesi amacıyla alması gerekli temel gıda maddeleri için harcadığı minimum giderdir. Yoksulluk sınırı ise kişinin beslenme yanında ihtiyaç duyduğu giyim, barınma, iletişim, ulaşım ve su-elektrik-kira gibi zorunlu harcamaları için asgari bir yaşam kalitesinin sağlanmasıdır (TÜİK Yoksulluk Çalışmaları, 2008).

Bu bağlamda negatif gelir vergisi modelinin Türkiye’de uygulanabilirliğini ölçmek için öncelikle milli gelirin gelir grupları arasında nasıl dağılım gösterdiğine ilişkin doğru verilere ulaşılması yerinde olacaktır. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de yoksulluk verileri her yıl bu amaçla kurulmuş bir devlet kurumu olan Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanmaktadır. 2010 yılından sonra TÜİK, açlık ve yoksulluk sınırını “metodolojik revizyon” nedeniyle kamuoyuyla paylaşmamakta, bunun yerine gıda yoksulluğu, gıda dışı yoksulluk ve kişi başı günlük gelire göre (1-2,15 ve 4,3 dolar altı) yoksulluk verilerini paylaşmaktadır. Türkiye de yoksulluk ve açlık sınırı verileri en son

2010 yılında paylaşılmış olup açıklanan verilere göre dört kişilik bir aile için açlık sınırı 328 TL, yoksulluk sınırı ise 896 TL'dir (Yar, 2015).

Günümüzde Türkiye'de TÜİK haricinde bazı kurumlarda yoksulluk verileri yayınlamaktadır. Örneğin; 2017 yılı aralık ayında Türk-İş'in "açlık ve yoksulluk sınırı" araştırmasına göre dört kişilik bir ailenin açlık sınırı 1.608,13 TL, yoksulluk sınırı ise 5.238,22 TL'dir (Türk-İş Haber Bülteni, 2017). Verilerin tek bir veri tabanından elde edilmesinin gerekliliği doğrultusunda uygulanacak negatif gelir vergisi denemesinde, TÜİK tarafından yayınlanan 2017 yılına ait hane halkları kullanılabilir gelirlerine göre oluşturulan verilerden yararlanılmıştır.

TÜİK tarafından yayınlanan gelir dağılımının hanelere ne derece eşit dağıldığını inceleme amacıyla hane halkları kullanılabilir gelirleri, küçükten büyüğe doğru sıralanarak %5'lik 20 gruba; %10'luk 10 gruba ve %20'lik 5 gruba ayrılmıştır. Oluşturulan yüzdeler dilimlerin toplam gelirden aldıkları paya göre gelir dağılımı hakkında yorum yapılabilir. Aşağıda yer alan TÜİK'in yayınlamış olduğu %5'lik gruplar halinde yıllık hane halkı kullanılabilir gelir dağılımı tablosundan yararlanılarak; hane halkı kullanılabilir gelir ve bu gelirin nüfusun % kaç tarafından kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 3: 2017 Yılı Yüzdeler (%5) Gruplar İtibariyle Yıllık Hane Halkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı

Hane Halkı Sıralaması	Kullanılabilir Gelirden Aldığı Pay (%)	Yıllık Ortalama Kullanılabilir Gelir (TL)
Genel Ortalama	100,0	46.131
En Yoksul %5	0,9	8.486
İkinci %5	1,5	13.873
Üçüncü %5	1,8	16.804
Dördüncü %5	2,1	18.982
Beşinci %5	2,3	21.134
Altıncı %5	2,5	23.240
Yedinci %5	2,8	25.438
Sekizinci %5	3,0	27.835
Dokuzuncu %5	3,3	30.463
Onuncu %5	3,6	33.308
Onbirinci %5	3,9	36.117
Onikinci %5	4,3	39.300
Onüçüncü %5	4,6	42.526
Ondördüncü %5	5,0	46.464
Onbeşinci %5	5,5	51.153
Onaltıncı %5	6,2	57.055
Onyedinci %5	7,0	64.707
Onsekizinci %5	8,2	75.644
Ondokuzuncu %5	10,1	93.352
Son %5	21,3	196.819

Kaynak: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011

Tablo 3'te görüldüğü gibi ilk %5'lik grup geliri en düşük olan grubu, son %5'lik grup ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır. İlk %5'lik dilimde yıllık ortalama hane geliri 8.486 TL olup bu tutar nüfusun en yoksul %5'inin

kullanılabilir gelirden aldığı pay olan %0,9'dur. Son %5'lik dilimde yer alan geliri en yüksek kesimin gelirden aldığı pay %21,3, yıllık ortalama hane geliri ise 196.819 TL'dir.

Tablo 3'te on dokuzuncu ve yirminci son %5 lik dilimlerde gelir aralıklarının arttığını ve buna bağlı olarak oranlarında arttığı görülmektedir. Bu durum TÜİK verileri çerçevesinde değerlendirildiğinde, en yüksek son iki dilim dışında kalan dilimlere isabet eden nüfus yoğunluklarında gruplararası gelir artışları nispeten ılımlı bir artış ya da azalış gösterir iken, son iki %5'lik grupta kullanılabilir gelir artışı ya da azalışı önemli ölçüde fark edilir derecededir. Tablodan da görüldüğü üzere, en yüksek kullanılabilir gelire sahip olan %5'lik dilimin geliri en yoksul %5'lik dilimin kullanılabilir gelirinin yaklaşık 23 katına isabet etmektedir ki, bu durum gelir dağılımdaki oransızlığı açıkça göstermektedir.

Yapılacak olan hesaplamalarda yoksulluk sınırının sosyal yardım harcamalarının temel dayanağını oluşturmakta olduğu ve sosyal yardımlarda esas kriterlerden biri olarak kullanıldığı değerlendirilmektedir. Bu yüzden Negatif gelir vergisi hesaplamalarında sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi amacıyla asgari ücret miktarı dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırı göz önüne alınmıştır. Buradan hareketle değerlendirmeye esas alınan 2017 yılı içerisinde ocak ayından itibaren uygulanan net asgari ücret aylık 1.404 TL olarak değerlendirmeye dahil edilmiştir.

Negatif gelir vergisi uygulamasında her ne kadar Fiedman tarafından uygulanmış olan düz oranlı (%50) vergi sistemi benimsenmiş olsa da Türkiye koşulları göz önüne alındığında farklı vergi oranlarının kullanılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Tablo 4 oluşturulurken TÜİK'in yayınlamış olduğu Gelir ve Yaşam Koşulları araştırmasında yer alan %5'lik gruplar itibariyle yıllık hane halkı kullanılabilir gelir dağılımı esas alınmıştır.

2017 sonu itibariyle Türkiye'nin nüfusu 80 milyon 810 bin 525 kişidir. Toplam hane sayısı 22 milyon 676 bin 186'dır. 2017 yılı demografik veriler göz önüne alındığında ortalama hane büyüklüğü 3,4 olarak hesaplanmıştır.

Aşağıda yer alan hesaplamalarda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma

Vakıflarının yoksulluk sınırı olarak kabul ettiği rakamlar dikkate alınmaktadır. Buna göre kişi başı gelir asgari ücretin 1/3'ünün altında kalan haneler yoksul olarak kabul edilmektedir. Çalışmamızda 2017 yılı yoksulluk sınırı asgari ücretin 1/3'ü olan 468 TL'dir.

Tablo 4: Örnek Negatif Gelir Vergisinin Değişik Gelir Düzeylerindeki Kullanılabilir Gelire Etkisi (2017)

	A	B	C	D	E	N	G	H	I
	Yıllık Ort. Hane Geliri (TL)	Negatif Gelir Vergisi oranı (%)	Yoksulluk sınırı (TL)	Yoksulluk Açığı (TL)	Negatif Gelir Vergisi Tutarı (TL)	Negatif Gelir Vergisi Sonrası Ortalama Hane Geliri (TL)	Türkiye Oranı (%)	Hane Sayısı (Türkiye)	Toplam Negatif Gelir Vergisi Tutarı (Türkiye)
Yüzdeler									
Dilim	(TL)	(%)			(TL)				(Türkiye)
				A-C	D/2	A+E			EXH
1. %5	8.486	50	19.094,00	-10.608,00	5.304,00	13.790,00	0,9	213.910	1.134.578.640
2. %5	13.873	50	19.094,00	-5.221,00	2.610,50	16.483,50	1,5	356.517	930.687.628
3. %5	16.804	50	19.094,00	-2.290,00	1.145,00	17.949,00	1,8	427.820	489.853.900
4. %5	18.982	50	19.094,00	-112,00	56	19.094,00	2,1	499.123	27.950.880
5. %5	21.134	20	38.188,00	-17.054,00	3.410,00	24.544,00	2,3	546.659	1.864.107.190
6. %5	23.240	20	38.188,00	-14.948,00	2.989,00	26.229,00	2,5	594.195	1.776.048.855
7. %5	25.438	20	38.188,00	-12.750,00	2.550,00	27.988,00	2,8	665.498	1.697.019.900
8. %5	27.835	20	38.188,00	-10.353,00	2.070,00	29.905,00	3,0	713.034	1.475.980.380
9. %5	30.463	20	38.188,00	-7.725,00	1.545,00	32.008,00	3,3	784.337	1.211.800.665
10. %5	33.308	20	38.188,00	-4.880,00	976,00	34.284,00	3,6	855.640	835.104.640
11. %5	36.117	20	38.188,00	-2.071,00	414,00	36.531	3,9	926.944	383.754.816
							27,7	6.583,677	11.826.887.494
12. %5	39.300	-	-	-	-	-	4,3		

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Notlar: 1. Tablo 4'te negatif gelir vergisi %50 ve %20 olmak üzere iki farklı oranda hesaplanmıştır.

2. %50 dilimi yıllık geliri yoksulluk sınırı altında kalan hanelere; %2'lik dilim yıllık geliri yoksulluk sınırının iki katının altında kalan hanelere uygulanmıştır.

3. Tabloda yer alan veriler yaklaşık değerlerdir.

Türkiye için negatif gelir vergisi değerlendirmesinde gelir dağılımındaki adaletsizlik göz önüne alınarak %50 ve %20 olmak üzere iki farklı oran belirlenmiştir. Yoksulluk kriteri %50 oranında 2017 yılı asgari ücret olan 1.404,06 TL'nin 1/3' i olan 468 TL; %20 oranında ise 2017 yılı asgari ücret olan 1.404,06 TL'nin 2/3'si olan 936,04 TL hesaplanmıştır. Yapılacak negatif gelir vergisi hesaplamasında %50'lik oranda uygulanacak negatif gelir vergisi tutarının en az asgari ücret tutarında olacağı; %20 lik oranda ise uygulanacak negatif gelir vergisi tutarının en az asgari ücretin iki katının %20'si oranında olacağı belirlenmiştir.

Buna göre, %50 lik oranda yer alan bir ailenin yoksulluk sınırı yaklaşık olarak aylık 1.591,00 TL (468x3,4), yıllık ise 19.094,40 TL; %20 lik oranda yer alan bir ailenin yoksulluk sınırı yaklaşık olarak aylık 3.182.334 TL, yıllık ise 38.188,00 TL belirlenmiştir.

Tablo 4'e göre birinci %5'lik dilim 2017 yılı Türkiye nüfusunun kullanılabilir gelirden aldığı pay toplam kullanılabilir gelirin %0,9'una tekabül etmekte olup, yıllık ortalama hane geliri 8.486TL'dir. Söz konusu tutar yoksulluk sınırı olan 19.094 TL'nin altında olduğundan negatif gelir vergisi oranı %50 olarak uygulanmıştır. Buna göre yoksulluk açığı -10.608 TL; bu tutar üzerinden hesaplanan negatif gelir vergisi 5.304 TL olarak hesaplanmıştır. Böylece negatif gelir vergisi sonrası hanenin geliri 13.790 TL olarak görülmektedir. Bu dilimde yaklaşık 213.910 hane yer almakta olup, ilgili yılda Türkiye için hesaplanan negatif gelir vergisi tutarı 1.134.578.640 TL'dir.

İkinci %5'lik dilim 2017 yılı Türkiye nüfusunun kullanılabilir gelirden aldığı pay toplam kullanılabilir gelirin %1,5'ine tekabül etmekte olup, yıllık ortalama hane geliri 13.873TL'dir. Söz konusu tutar yoksulluk sınırı olan 19.094 TL'nin altında olduğundan negatif gelir vergisi oranı %50 olarak uygulanmıştır. Buna göre yoksulluk açığı -5.221 TL; bu tutar üzerinden hesaplanan Negatif Gelir Vergisi 2.610,50 TL'dir. Böylece negatif gelir vergisi sonrası hanenin geliri 16.483,50 TL olarak görülmektedir. Bu dilimde yaklaşık 356.517 hane yer almakta olup Türkiye için hesaplanan negatif gelir vergisi tutarı 930.687.628 TL'dir.

Beşinci %5'lik dilim 2017 yılı Türkiye nüfusunun kullanılabilir gelirden aldığı pay toplam kullanılabilir gelirin %2,3'üne tekabül etmekte olup, yıllık

ortalama hane geliri 21.134 TL'dir. Söz konusu tutar yoksulluk sınırı olan 19.094 TL'nin üstünde fakat yoksulluk sınırının iki katının altında olduğundan negatif gelir vergisi oranı %20 olarak uygulanmıştır. Buna göre yoksulluk açığı -17.054 TL; bu tutar üzerinden hesaplanan negatif gelir vergisi 3.410 TL olarak hesaplanmıştır. Böylece negatif gelir vergisi sonrası hanenin geliri 24.544,00 TL olarak görülmektedir. Bu dilimde 546.659 hane yer almakta olup Türkiye için hesaplanan negatif gelir vergisi tutarı 1.864.107.190 TL'dir.

Onikinci %5'lik dilim 2017 yılı Türkiye nüfusunun kullanılabilir gelirden aldığı pay toplam kullanılabilir gelirin % 4,3'üne tekabül etmekte olup yıllık ortalama hane geliri 39.300 TL'dir. Söz konusu tutar negatif gelir vergisi için hesaplanan yoksulluk sınırının (38.188 TL) üzerinde fakat Türkiye ortalamasının iki katının altında olduğundan negatif gelir vergisi uygulanmamıştır.

Tablo 5'ten de anlaşılacağı üzere Türkiye nüfusunun kullanılabilir gelirden aldığı pay toplam kullanılabilir gelirin %27,7 si olan yaklaşık 6 milyon 583 bin 677 haneye toplam 11.826.887.494 TL negatif vergi ödemesi uygulanmıştır.

Aşağıda yer alan negatif gelir vergisi hesaplamalarından yola çıkılarak oluşturulan Tablo 5'te ise yıllık geliri yoksulluk sınırı (19,094 TL) altında kalan hanelerde işçilerin işveren tarafından istismarının önlenmesi ve asgari bir geçim düzeyinin sağlanması amacıyla önemli bir sosyal politika aracı olarak hükümetler tarafından uygulanan asgari ücretten çalışması durumunda bütçeye katkısı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Söz konusu hesaplamada asgari ücret tutarı olarak 2017 yılı için 1.404,06 TL ve Asgari Geçim İndirimi (AGİ) 199,97 TL kullanılmıştır. AGİ tutarının tespitinde işçinin, gelirin elde edildiği tarihteki medeni ve aile durumu esas alınmakta olup hesaplamalarda işçinin evli ve iki çocuklu olduğu varsayılmıştır. Buna göre yapılan hesaplamada asgari ücret ile çalışanın refah seviyesi yıllık 16.848,72 TL; AGİ 2.399,64 TL ve toplamda 19.248,36 TL olarak bulunmuştur. Yoksulluk sınırı ile yıllık asgari ücret kazancı arasında oluşan yoksulluk sınırı farkı ise 154,36 TL olarak hesaplanmıştır.

Asgari ücretlinin devlet bütçesine katkısı

= SGK Primi işçi hissesi:248,85 TL+ İşsizlik Sig. Fonu:17,78 TL+Gelir Vergisi:226,63+ Damga Vergisi:13,49 TL

= 506,75 TL hesaplanmaktadır. Bu katkının yıllık tutarı ise yaklaşık 6.081 TL' dir. Tablo5'e göre yıllık 8.486TL hane geliri olan birinci %5 diliminde ödenecek negatif gelir vergisi tutarı-5.304 TL olarak görülmektedir. Şayet bu haneler asgari ücretli çalışmış olsalar;

Bütçeye olumlu etkisi

=negatif gelir vergisi tutarı-5.304 TL + Asgari ücretlinin devlete yıllık katkısı olan 6.081 TL

= 777 TL olacağı öngörülmektedir.

Tablo 5'ten de görüldüğü gibi, ilk %5'lik dilimde 213.910 hane bulunduğu göz önüne alındığında yıllık-5.304 TL negatif gelir vergisi tutarının, toplam bütçeye yükünün yaklaşık-1.134.578.640 TL. olacağı ve söz konusu hanelerin asgari ücretli çalışması durumunda yıllık devlet bütçesine katkısı= $213.910 \times 6.081 \text{ TL} = 1.300.786.710 \text{ TL}$ olacaktır.

Tablo 5: Asgari Ücretli Çalışılması Durumunda Bütçeye Katkısı (2017, TL)

	Yüzdeler Dilim			
	1. % 5	2. % 5	3. % 5	4. % 5
Yıllık Ortalama Hane Geliri (1)	8.486	13.873	16.804	18.982
Yoksulluk Sınırı (2)	19.094,00	19.094,00	19.094,00	19.094,00
Yoksulluk Açığı (3)	-10.608,00	-5.221,00	-2.290,00	-112,00
Negatif Gelir Vergisi Tutarı (4)	-5.304,00	-2.610,50	-1.145,00	-56
Asgari Ücret (5)	16.848,72	16.848,72	16.848,72	16.848,72
AGİ (6)	2.399,64	2.399,64	2.399,64	2.399,64
Asgari Ücret ile Çalışanın Refah Seviyesi (7)= 5+6	19.248,36	19.248,36	19.248,36	19.248,36
Asgari Ücret ile Çalışanın refah seviyesi ile yoksulluk sınırı farkı (8) =7-2	154,36	154,36	154,36	154,36
Asgari Ücret ile Çalışanın Devlet Bütçesine Katkısı (9)	6.081,00	6.081,00	6.081,00	6.081,00
Çalışması Durumunda Bütçe Üzerine Olumlu Etki Miktarı (10) = 9+4	777,00	3.470,50	4.936,00	6.025,00
Hane Sayısı (11)	213.910	356.517	427.820	499.123
Negatif gelir vergisi Tutarı xHane Sayısı (12) = 11x4	-1.134.578.640	-930.687.629	-489.853.900	-27.950.888
Hane sayısı x çalışanın devlet bütçesine Katkısı (13)=11x9	1.300.786.710	2.167.979.877	2.601.573.420	3.035.166.963
Toplam Devlet Bütçesine Katkı = 12+13	166.208.070,00	1.237.292.248	2.111.719.520	3.007.216.075

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Yıllık 13.873 TL hane geliri olan ikinci %5'lik dilimde; ödenecek negatif gelir vergisi tutarı ise -2.610,50 TL olarak görülmektedir. Şayet bu haneler asgari ücretli çalışmış olsalar;

Bütçeye olumlu etkisi

= negatif gelir vergisi tutarı-2.610,50 TL + Asgari ücretlinin devlet bütçesine katkısı olan 6.081 TL = 3.470,50 TL olacağı öngörülmektedir.

Tablodan da anlaşılacağı gibi, ikinci %5'lik dilimde 356.517 hane bulunduğu göz önüne alındığında yıllık - 2.610,50 TL negatif gelir vergisi tutarının, toplam bütçeye yükünün yaklaşık -930.687.629 TL olacağı ve sözkonusu hanelerin asgari ücretli çalışması durumunda devlet bütçesine yıllık katkısı = $356.517 \times 6.081,00 \text{ TL} = 2.167.979.877 \text{ TL}$ olacaktır.

4. Türkiye'de Örnek Negatif Gelir Vergisi Uygulanabilirliği Model Analizinin Değerlendirilmesi

Negatif gelir vergisinin ülkemizde gelir dağılımını ne ölçüde iyileştirebileceği ortaya koymak amacıyla bu çalışmada geliştirilen modelde, TÜİK'in 2017 yılı verileri esas alınmıştır. Türkiye için örnek negatif gelir vergisi uygulaması modeline ilişkin yapılan analizde, sadece ilk %5'lik dilimde dahi 213.910 hane bulunduğu göz önüne alındığında yıllık-5.304._ TL negatif gelir vergisi tutarının, toplam bütçeye yükü yaklaşık-1.134.578.640._ TL olurken söz konusu hanelerin asgari ücretli çalışması durumunda yıllık devlet bütçesine katkısı= $213.910 \times 6.081._ \text{ TL} = 1.300.786.710._ \text{ TL}$ olacağı bulgusuna ulaşılmıştır. Buradan, negatif gelir vergisi uygulanması durumunda sadece ilk %'lik dilim için devlet bütçesine olumlu katkı 166.208.070._ TL olmaktadır. Negatif gelir vergisi uygulaması kapsamında kalacağı varsayılan ikinci %5'lik dilimde toplam devlet bütçesine katkı 1.237.292.248._TL, üçüncü %5'lik dilimde 2.111.719.520._TL ve dördüncü %5'lik dilimde 3.007.216.075._ TL olmak üzere ilk dört %5'lik dilimler toplamının negatif gelir vergisi uygulanması durumunda toplam devlet bütçesine katkısı 6.522.435.913._TL olmaktadır.

Örnek modelde, muhtaçlık limitinin altında kalan ilk %5'lik dört dilimde toplam 1.497.370 hane Negatif gelir vergisi uygulamasından faydalanacak ve bu durumda dahi devlet bütçesine toplamda 6.522.435.913._TL katkı yaratacağı ortaya konulmuştur. Mevcut uygulamada ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının verilerine göre ise; 2017 yılında yaklaşık olarak 4 milyon 515 bin 75 haneye -11.013.148.000 TL tutarında yardım yapılmıştır (SYGM Faaliyet Raporu, 2018). Örnek negatif gelir vergisi uygulama modeli analizinde en yoksul ilk %5'lik dilim de dahi devlet bütçesine katkı pozitif olmaktadır.

Bu çalışmada önerilen negatif gelir vergisi sisteminde, uygulamadan yararlanmak isteyen yoksulların çalışma hayatına dahil olmak durumunda olmaları, aynı zamanda çalışma kapasite ve yeteneklerinin de farkedilmesini sağlayacaktır. Negatif gelir vergisi uygulamasıyla ilk kez dahil olan kişilerin aynı zamanda çalışma yetenek ve kapasitelerinin de ortaya çıkmasıyla gerçekleşen olumlu etkisi dikkate alındığında Türkiye'deki mevcut sosyal yardım uygulamalarından negatif gelir vergisi uygulamasına geçilmesinin devlet bütçesi ve gizli yeteneklerin ortaya çıkarılması açısından pozitif olacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

5. Sonuç

Negatif gelir vergisinin, geliri belirli bir seviyenin altında bulunan herkesi kapsamı, yardım alan kişilerin haysiyetlerini koruması, çeşitli kurumlar tarafından yapılan yardımları bir araya toplayarak yardım sistemini basitleştirmesi, vergi kaçakçılığını önlemesi gibi üstün özellikleri sayesinde mevcut sosyal yardım sisteminin alternatifi olarak değerlendirilebilir.

Düşük gelir düzeyine sahip olan kişiler negatif gelir vergisi ile elde edecekleri ek gelir aracılığıyla eğitim, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilir. Bu tür harcamalar uzun dönemde kişilerin verimliliklerini artırarak toplam üretim miktarında da artışa neden olabilmektedir.

Örnek negatif gelir vergisi modeli çerçevesinde yapılan bu çalışma ile Türkiye özelinde mevcut sistemde yer alan sosyal yardım kriterleri göz önüne alınarak, negatif gelir vergisi sisteminin uygulanabilirliği ve iyi uygulama modeli geliştirilmesi durumunda devlet bütçesi üzerine pozitif etki yaratacağı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca, kişiler açısından da kendi çalışma potansiyellerini keşfetmelerini sağlama imkanı yaratacağından Türkiye'de negatif gelir vergisi modeli uygulaması önerilmektedir. Bu sistem ile sosyal yardımlara nazaran daha fazla haneye daha az kaynak aktarımıyla faydalı olunabileceği görülmektedir. Ayrıca negatif gelir vergisi oranları değiştirilerek özellikle yoksulluk kriteri altında olan ailelerin daha fazla destek alması mümkün olabilir.

Kaynakça

- Aktan C.C., Vural, İ.Y. (2002). "Yoksullukla Mücadele ve Negatif Gelir Vergisi Önerisi", Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aktan, C.C., Vural, İ.Y. (2006). "Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması Açısından Negatif Gelir Vergisi Önerisi", *Vergileme: Vergi Teorisi ve Vergi Politikası*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Ataç, B., Şener, O., Kirmanoğlu, H., Şenatalar, B. (2007). "Kamu Ekonomisi ve Devletin Ekonomideki Yeri", Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, No:789.
- Batirel, Ö.F. (1974). "Negatif Gelir Vergisi Sorunu", İ.T.İ.A. *Dergisi*, İstanbul, 23-25.
- Boratav, K. (2012). "Yoksulluk, Bölüşüm, Kriz: Bazı Eleştirel Düşünceler", *Mülkiye Dergisi*, sayı 36.
- Buğra, A. (2005). "Yoksulluk ve Sosyal Haklar", Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.
- Chack-Kie, W. (2008). "Negative Income Tax and Its Relevancy to Hong Kong", Social Work Department, The Chinese University of Hong-Kong.
- Çalışkan, Ş. (2010). "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk", *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı:59, 89-132.
- Davide, T. (2009). "Universal Basic Income and Negative Income Tax: Two Different Ways of Thinking Redistribution", *The Journal of Socio Economics*, 246-255.
- Dawkins, P., Freebairn J. (1997). "Towards Full Employment", *Australian Economic Review*, Vol:30, No:4, 405-417.
- Eckstein, O. (1973). "Public Finance (Third Edition)", New Jersey: Prentice Hall, Inc.
- Friedman, M ve Friedman, R. (1988). "Kapitalizm ve Özgürlük", Çev:D. Erberk ve N. Himmetoğlu. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Friedman, M. ve Rose. (1980). "Free to Choose", New York: Harcourt Brace Jevanovich
- Giddens, A. (2000). "Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi", Çev. Mehmet Özyay, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Giray, F. (1989). "Negatif Gelir Vergisi ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun Niteliği ve Karşılıklı Değerlendirilmesi", *Maliye Yazıları*, 103-113.

- Green, C. (1968). "Negative Taxes and Monetary Incentives to Work: The Static Theory", *Journal of Human Resources*.
- Haveman, R.H. (1970). "The Economics Of Public Sector", Newyork: John Wiley and Sons Inc.
- Howell, D.R. (1997). "Block and Manza on Negative Income Tax", *Politics & Society*, Vol:25, No:4.
- İslam, N. (2018). "The Case For Negative Income Tax with Flat Tax in Europe", An Empirical Optimal Taxation Exercise, Luxemburg Institute of Socio-Economic Research Ugo Colombino University of Torino, Ecineq Society forthe Study of Economic Inequality, Working Paper Series, Italy, 1-53.
- Kabasakal, Ö. (1995). "Gelir Dağılımını Düzenleyen Bir Araç Olarak Negatif Gelir Vergisi", *Yeni Türkiye Dergisi*, 183-185.
- Kargı, V. (1986). "Negatif Gelir Vergisi –Türkiye İçin Model Denemesi- ", Çukurova Üniversitesi SBE, Adana.
- Kershaw, D. N. (1972). "A Negative Income-Tax Experiment", *Scientific American*, Vol:227, Number:4.
- Koca, M. (2015). "Sosyal Dışlanma Sorunu ve Asgari Gelir Desteğinin Gerekliliği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 39.
- Lopez-Daneri, M. (2016). "NIT Picking: The Macroeconomic Effects of a Negative Income Tax", *Journal Of Economic Dynamics and Control*, Vol.68,1-16.
- Metin, B. (2012). "Yoksullukla Mücadelede Asgari Gelir Güvencesi: Türkiye'de Sosyal Yardım ve Hizmet Sisteminde Mevcut Durum ve Asgari Gelir Güvencesi İhtiyacı", *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2012 / 1, 117-151.
- Moffitt, R. (1981). "The Negative Income Tax: Would It Discourage Work?", *Monthly Labor Review*, 23-27.
- Moffitt, R. (1985). "A Problem with the Negative Income Tax", *Economic Letters*, Volume:17, Issue:3, 261-265.
- Moffitt, R. (2003). "The Negative Income Tax and the Evolution of U.S. Welfare Policy", Working Paper 9751, Natural Bureau of Economic Research.
- Öncel, T. 1980). "Gelirin Yeniden Dağılım Politikası Aracı Olarak Negatif Gelir Vergisi", *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, Sayı:8, İstanbul, 1-14.

- Petersen, H. G. (1995). "Pros and Cons of a Negative Income Tax", Universitat Potsdam, Diskussionsbeitrag Nr.2,1-28.
- Ross, H. (1968). "An Experimental Study of The Income Tax", *Second Annual Meeting of the Community Services of Pennsylvania*, Harrisburg,1-10.
- Sen, A. K. (1999). "Development as Freedom", New York: Knopf Press
- Şahin, Serdar. (2008). "Gelir Vergisi Matrahının Belirlenmesinde Kişisel Harcamaların Dikkate Alınmasının Vergilendirmede Etkinlik Açısından Analizi ve Değerlendirilmesi", Gazi Üniversitesi Sos. Bil. Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Ankara.
- Şenses, F. (2006). "Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk", İstanbul, İletişim Yayınları
- Tondani, D. (2008). "Universal Basic Income and Negative Income Tax: Two Different Ways of Thinking Redistribution. University of Parma Department of Law", *Economics and International Finance*, Italy,1-34.
- Yar, Fatih. (2015). "Türkiye'de Gelir Dağılımı & Yoksulluk", Global *Politika ve Strateji*, Ankara.
- YUVALI, E. (2018). "Hak Temelli Sosyal Yardım ve Klientalizm", *TBB Dergisi*.
- WALKER, A., WALKER, C. (1997). "Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in The 1980s and 1990s", London: Child Poverty Action Group
- TÜİK Yoksulluk Çalışmaları, Ekonomik Araştırma Forumu, Erişim Tarihi: 05.01.2019
<http://eaf.ku.edu.tr/sites/eaf.ku.edu.tr/files/20122008-3.pdf>
- Aralık 2017 Açlık ve Yoksulluk Sınırı, Türk-İş Haber Bülteni, Erişim Tarihi: 26.02.2019
<http://www.turkis.org.tr/Aralık-2017-Aclık-ve-Yoksulluk-Sınırı-d11671>
- http://www.mlopezdaneri.com/MLDaneri/Research_files/NIT%20%28Final%20Version%29.pdf, Erişim Tarihi: 12.02.2019.